

מבחן בספרות – אמצעים אומנותיים: דימוי, האנשה ומטאפורה

מבחן על קטע – רמה מתקדמת · חטיבת ביניים, כיתות ז'-ח'

הוראות:

- משך המבחן: 90 דקות (שיעור כפול).
- קראו את הקטע "מטרייה צהובה" **פעמיים** לפני שאתם מתחילים לענות. כל השאלות מתייחסות אליו.
- כשאתם מצטטים מהקטע – העתיקו את המילים במדויק, בתוך מירכאות, וציינו את מספר הפסקה.
- ענו במשפטים שלמים. יש לענות על כל השאלות; שאלת הבונוס – רשות. בהצלחה! 🌟

חלק א	חלק ב	חלק ג	חלק ד	חלק ה	סה"כ	בונוס
10	22	30	24	14	100	5 (רשות)

מטרייה צהובה 🍴 חיבור שלנו

- 1** ביום שעברנו לעיר החדשה, השמיים היו אפורים כמו שמיכה ישנה שאיש לא כיבס כבר שנים. משאית ההובלה נאנחה בכבדות ונסעה, ואני נשארתי על המדרכה מול בניין זר. אמא ניסתה לחייך ואמרה: "תראי, זה קשה רק בהתחלה." הבניינים הגבוהים הביטו בי מלמעלה בפנים חתומות, ואף אחד מהם לא אמר לי שלום. חיבקתי חזק את התרמיל שלי, כאילו היה גלגל הצלה בים פתוח. בלילה, במיטה החדשה, הגעגועים היו אבן כבדה על החזה שלי, וכמעט לא הצלחתי לנשום.
- 2** בבוקר הראשון בבית הספר החדש הלכתי לאט-לאט, כי הרגליים שלי היו עופרת. השער הירוק של בית הספר פיהק לעברי בשעמום. במסדרון, התלמידים זרמו סביבי כמו נחל שוצף סביב סלע, ואני עמדתי באמצע – דוממת, שקטה וזרה. כולם ידעו לאן ללכת. רק אני לא. בכיתה, המורה הציגה אותי בקול רם: "זאת מאיה, היא הגיעה אלינו מהצפון." עשרים וחמישה זוגות עיניים הסתובבו אליי בבת אחת, ואני רציתי להיעלם.
- 3** הכיתה הייתה ים סוער, ואני – סירת נייר קטנה בלב הים. גלים של צחוק התנפצו סביבי מכל עבר, ומשבי לחישות טלטלו אותי מצד לצד. חיפשתי נמל שבו אוכל לעגון, אבל כל החופים כבר היו תפוסים: כל אחד ישב ליד החברים הקבועים שלו. המורה חייכה אליי מקצה הכיתה, אבל החיוך שלה נשאר רחוק, כמו מגדלור על חוף אחר.
- 4** בהפסקה הגדולה, השמיים, שהתאפקו כל הבוקר, פרצו סוף-סוף בבכי. קול הגשם על גגות הפח היה דומה לתיפוף של אלפי אצבעות קטנות. כל התלמידים רצו פנימה בצעקות, ורק אני נשארתי בחצר, בלי מטרייה, רטובה עד העצמות. ואז שמעתי קול: "בואי, יש פה מקום לשתיים!" זאת הייתה תמר, ילדה מהכיתה שלי, שגם הנעליים שלה כבר היו רטובות לגמרי. המטרייה הצהובה שלה נפתחה מעל ראשי כְּשֶׁמָשְׁ קטנה באמצע החורף. באותו רגע הבנתי: המטרייה הצהובה הזאת היא הנמל שחיפשתי.

5

הלכנו הביתה יחד, צמודות זו לזו מתחת למטרייה אחת, והעיר כבר נראתה אחרת. הרחובות הרטובים נצצו כמו מראות. הבניינים, שביום הראשון הביטו בי בפנים חתומות, שטפו את פניהם בגשם וחייכו אליי בחלונות מוארים. ענן אחרון, כדמות כבשה לבנה, נדד לאיטו אל הים. בדרך סיפרה לי תמר שגם היא עברה לעיר הזאת לפני שנתיים, ושגם היא חיכתה אז למישהו שיגיד לה "בואי". מאז, הגשם הוא חבר ותיק שלי. הגעגועים עדיין שם, אבל האבן שעל החזה הפכה לחלוק נחל קטן וחלק – כזה שאפשר לשאת בכיס.

חלק א – חימום: ידע

1

הגדירו במשפט אחד כל אחד מן המושגים: **דימוי**, **מטאפורה**, **האנשה**. (6 נק' – 2 לכל מושג)

דימוי: _____

מטאפורה: _____

האנשה: _____

2

השלימו את רכיבי הדימוי: (4 נק' – 1 לכל רכיב)

בדימוי יש ארבעה רכיבים: _____ (הדבר שמתארים), _____ (הדבר שמשווים אליו),

_____ (למשל: כמו, כאילו) ו- _____ (התכונה המשותפת לשניהם).

חלק ב – איתור וניתוח

3

מצאו בקטע את האמצעי המבוקש, **והעתיקו** אותו במדויק. (10 נק' – 2 לכל סעיף)

א. דימוי בפסקה 2: _____

ב. מטאפורה בפסקה 1: _____

ג. האנשה בפסקה 2: _____

ד. דימוי בפסקה 3: _____

ה. האנשה בפסקה 4: _____

4 נתחו כל דימוי בטבלה: המדומה, המדמה, מילת הדימוי והצד השווה (המכנה המשותף). (12 נק' – 3 לכל שורה)

הדימוי (פסקה)	המדומה	המדמה	מילת הדימוי	הצד השווה
"השמיים היו אפורים כמו שמיכה ישנה שאיש לא כיבס" (1)				
"התלמידים זרמו סביבי כמו נחל שוצף" (2)				
"המטרייה הצהובה שלה נפתחה מעל ראשי כְּשֶׁמָש קטנה" (4)				
"ענן אחרון, כדמות כבשה לבנה, נדד לאיטו" (5)				

חלק ג – הבנה ופרשנות

5 פסקאות 1 ו-5. קראו את שני המשפטים: (6 נק')

"הגעגועים היו אבן כבדה על החזה שלי" (פסקה 1)

"האבן שעל החזה הפכה לחלוק נחל קטן וחלק – כזה שאפשר לשאת בכיס" (פסקה 5)

א. **הסבירו** את המטאפורה בפסקה 1: מה היא מלמדת על הרגשתה של המספרת? (2 נק')

ב. **השוו:** מה השתנה במטאפורה בפסקה 5, ומה **לא** השתנה? מה זה מלמד על המספרת? (4 נק')

א. מהי המטאפורה המרכזית שעליה בנויה הפסקה? (2 נק')

ב. **השלימו** בטבלה: למה מתאים כל פרט מעולם הים במציאות של המספרת? (4 נק' – 1 לכל שורה)

מעולם הים	במציאות – בכיתה
גלים של צחוק	
משבי לחישות	
נמל	
חופים תפוסים	

ג. מדוע לדעתכם המספרת מתארת את עצמה **כסירת נייר** ולא סתם כסירה? (2 נק')

7 פסקה 3. הסופרת כתבה "הכיתה הייתה ים סוער" ולא "הכיתה הייתה כמו ים סוער". (5 נק')

א. מה סוג האמצעי בכל אחד משני הניסוחים? (1 נק')

ב. מדוע לדעתכם בחרה הסופרת במטאפורה ולא בדימוי? **הסבירו** את ההבדל ברושם שנוצר אצל הקורא. (4 נק')

8 פסקה 4 – נקודת המפנה: "השמיים, שהתאפקו כל הבוקר, פרצו סוף־סוף בבכי". (5 נק')

א. אילו פעולות או תכונות אנושיות ניתנו לשמיים? (2 נק')

ב. **הסבירו** את הקשר בין מה שקורה לשמיים לבין מה שהמספרת מרגישה ועוברת בפסקה זו. (3 נק')

"הבניינים הגבוהים הביטו בי מלמעלה בפנים חתומות, ואף אחד מהם לא אמר לי שלום" (פסקה 1)

"הבניינים... שטפו את פניהם בגשם וחייכו אליי בחלונות מוארים" (פסקה 5)

א. מהו האמצעי האומנותי המשותף לשני התיאורים? (1 נק')

ב. מה ההבדל בין היחס של הבניינים למספרת בפסקה 1 לבין היחס שלהם בפסקה 5? (2 נק')

ג. האם הבניינים באמת השתנו? הסבירו מה השינוי בתיאורם מלמד על המספרת. (3 נק')

חלק ד – חשיבה מסדר גבוה

10 פסקה 4: "המטרייה הצהובה שלה נפתחה מעל ראשי כְּשֶׁמֶשׁ קטנה באמצע החורף." (6 נק')

א. כתבו את המשפט מחדש בלי הדימוי. (2 נק')

ב. מה אבד? הסבירו שני דברים שהדימוי מוסיף לסיפור. (4 נק')

11 דימויים ומטאפורות מעולם הים מופיעים גם מחוץ לפסקה 3. (6 נק')

א. מצאו שני אמצעים כאלה מחוץ לפסקה 3. ציינו את מספר הפסקה ואת סוג האמצעי. (2 נק')

ב. הסבירו כיצד המשפט "המטרייה הצהובה הזאת היא הנמל שחיפשתי" (פסקה 4) קשור למטאפורה המורחבת

בפסקה 3, ומדוע הוא מסמן את נקודת המפנה בסיפור. (4 נק')

12 פסקה 5: "מאז, הגשם הוא חבר ותיק שלי." יואב טוען שזו **מטאפורה**. נועה טוענת שזו **האנשה**. מי צודק? **נמקו**. (4 נק')

13 **כתבו פסקת ניתוח** (6-8 שורות): כיצד האמצעים האומנותיים בקטע מבטאים את השינוי ברגשותיה של המספרת – מבדידות לשייכות? (8 נק')

מבנה הפסקה: **טענה** ← **דוגמה 1** (ציטוט + פסקה + סוג האמצעי) והסבר ← **דוגמה 2** מסוג אחר של אמצעי, והסבר ← **משפט סיכום**.

חלק ה – כתיבה יוצרת

14 **המשיכו את הסיפור**: כתבו פסקה (5-7 שורות) על היום שאחרי – המספרת ותמר בבית הספר. השתמשו לפחות בדימוי אחד, במטאפורה אחת ובהאנשה אחת. **מתחו קו** מתחת לכל אמצעי, וכתבו מעליו: ד / מ / ה. (14 נק')

★ בונוס (רשות) – 5 נק'

הציעו **כותרת אחרת** לסיפור, המבוססת על אחד האמצעים האומנותיים שבו. ציינו את סוג האמצעי, **והסבירו** מדוע הכותרת מתאימה לסיפור.

מחווין למורה – מבחן בספרות – אמצעים אומנותיים: דימוי, האנשה ומטאפורה (מבחן על קטע)

ההגדרות לפי המקובל בבית הספר: **דימוי** – השוואה גלויה בעזרת מילת דימוי; **מטאפורה** – השוואה/העברת משמעות בלי מילת דימוי; **האנשה** – ייחוס תכונות או פעולות אנושיות לדבר שאינו אדם. יש לקבל כל תשובה נכונה ומנומקת, גם אם ניסוחה שונה.

חלק א – 10 נק'

שאלה 1 (6): דימוי – השוואה גלויה בין שני דברים שונים בעזרת מילת דימוי (כמו, כִּי, כאילו, דומה ל־, כדמות).
מטאפורה – השוואה בלי מילת דימוי: מתארים דבר אחד במילים של דבר אחר, כאילו הוא הדבר עצמו. **האנשה** – ייחוס תכונות, רגשות או פעולות של אדם לדבר שאינו אדם (דומם, צומח, בעל חיים או מושג). 2 נק' לכל הגדרה; 1 נק' להגדרה חלקית (למשל "השוואה" בלי ההבחנה במילת הדימוי).

שאלה 2 (4): המדומה · המדמה · מילת הדימוי · הצד השווה (יש לקבל גם "המכנה המשותף").

חלק ב – 22 נק'

שאלה 3 (10): א. "התלמידים זרמו סביבי כמו נחל שוצף סביב סלע" · ב. "הגעגועים היו אבן כבדה על החזה שלי" · ג. "השער הירוק של בית הספר פיהק לעברי בשעמום" · ד. "החיוך שלה נשאר רחוק, כמו מגדלור על חוף אחר" · ה. "השמיים, שהתאפקו כל הבוקר, פרצו סוף־סוף בבכי". (לכל סעיף יש בפסקה תשובה אחת בלבד. ציטוט חלקי שמכיל את עיקר האמצעי – מלוא הנקודות).

הדימוי	המדומה	המדמה	מילה	הצד השווה (דוגמאות לתשובות מקובלות)
פסקה 1	השמיים	שמיכה ישנה (שלא כובסה)	כמו	אפורים, דהויים, עכורים; גם: כבדים, מכסים הכול, משרים עצבות ועזובה
פסקה 2	התלמידים	נחל שוצף	כמו	רבים, נעים מהר ובכוח, זורמים יחד ועוקפים בלי לעצור (והמספרת – הסלע: דוממת, תקועה, לא חלק מהזרם)
פסקה 4	המטרייה הצהובה	שמש קטנה	כִּי	צבע צהוב, צורה עגולה, מאירה ומחממת, מעל הראש
פסקה 5	הענן	כבשה לבנה	כדמות	לבן, רך וצמרירי, צורה, נע לאט

ניקוד לשורה (3): המדומה ½, המדמה ½, מילת הדימוי ½, הצד השווה 1½ (תכונה אחת מנומקת מספיקה).

חלק ג – 30 נק'

שאלה 5 (6): א (2). הגעגועים מתוארים כאבן כבדה המונחת על החזה: הם כבדים, לוחצים, מכאיבים, "חונקים" ("כמעט לא הצלחתי לנשום") – המספרת עצובה ובודדה מאוד. ב (4). **מה לא השתנה:** האבן/הגעגועים עדיין קיימים ("הגעגועים עדיין שם") – 1. **מה השתנה:** האבן הפכה לחלוק נחל קטן, חלק וקל, שאפשר לשאת בכיס – הגעגועים קטנו, כבר אינם מכאיבים, ואפשר לחיות איתם – 1. **המשמעות:** המספרת הסתגלה ומצאה מקום בעיר החדשה, אך היא לא שכחה את ביתה הקודם; הגעגועים נעשו חלק ממנה – 2.

שאלה 6 (8): א (2). הכיתה = ים סוער, והמספרת = סירת נייר קטנה (יש לקבל גם אחד משני חלקי המטאפורה עם הסבר, 1 נק'). ב (4). גלים של צחוק ← הצחוק הרם של התלמידים, שמציף ומאיים עליה • משבי לחישות ← לחישות התלמידים (אולי עליה), שמבלבלות ומערערות אותה • נמל ← מקום בטוח: חבר או חברה, קבוצה שתקבל אותה • חופים תפוסים ← קבוצות החברים הקבועות / המקומות ליד החברים, שאין בהם מקום בשבילה. ג (2). סירת נייר קטנה ושבירית, נרטבת וטובעת בקלות – המספרת מרגישה חלשה, חסרת הגנה וחסרת שליטה מול "הים".

שאלה 7 (5): א (1). "הכיתה הייתה ים סוער" – מטאפורה; "הכיתה הייתה כמו ים סוער" – דימוי (½ לכל אחד). ב (4). בדימוי הכיתה רק **דומה** לים; במטאפורה, בעיני המספרת, הכיתה **היא** ים סוער – זהות מלאה, ישירה ועוצמתית יותר (2). כך הקורא חש את עוצמת הבדידות והאיום שהיא חווה, והמטאפורה מאפשרת להרחיב את התמונה לאורך כל הפסקה (סירה, גלים, נמל, חופים) (2). יש לקבל כל הסבר מנומק אחר.

שאלה 8 (5): א (2). השמיים "התאפקו" (שליטה עצמית, עצירת רגש) ו"פרצו בבכי" (בכי) – 1 לכל אחד. ב (3). השמיים משקפים את המספרת: גם היא "התאפקה" כל הבוקר ועצרה בתוכה את הבדידות והעצב; פרץ הגשם הוא כמו שחרור של הרגשות שהצטברו. בנוסף, הגשם מוביל לנקודת המפנה: בזכותו תמר מזמינה אותה אל מתחת למטרייה. (קשר בין השמיים לרגשות – 2; ההבנה שזה גם מניע את המפנה – 1) יש לקבל גם: זו האנשה שיש בה מטאפורה (הגשם = דמעות).

שאלה 9 (6): א (1). האנשה (בשני התיאורים). ב (2). בפסקה 1 הבניינים קרים, מתנשאים ומתעלמים ("מלמעלה", "פנים חתומות", "לא אמר לי שלום"); בפסקה 5 הם חמים, מזמינים ושמחים ("שטפו את פניהם", "חייכו", "חלונות מוארים"). ג (3). הבניינים לא השתנו – השתנתה הדרך שבה המספרת רואה אותם (1). אחרי שמצאה חברה היא מרגישה שייכות, ולכן העיר כולה נראית לה מחייכת ומקבלת; ההאנשה משקפת את עולמה הפנימי (2).

חלק ד – 24 נק'

שאלה 10 (6): א (2). "המטרייה הצהובה שלה נפתחה מעל ראשי" (מותר להשאיר "באמצע החורף"). אם נשארה השוואה כלשהי – 0. ב (4) – שניים מתוך (2 לכל אחד): אור, חום ושמחה ברגע אפור וקר (ניגוד לשמיים האפורים בפסקה 1) • תקווה – "שמש באמצע החורף" היא דבר טוב ובלתי צפוי ברגע קשה • המעשה של תמר מאיר את עולמה של המספרת, ותמר מוצגת כמקור לחום • התמונה החזותית (צבע, צורה) – הקורא יכול לראות ולהרגיש את הרגע.

שאלה 11 (6): א (2). "חיבקתי חזק את התרמיל שלי, כאילו היה גלגל הצלה בים פתוח" – פסקה 1, דימוי • "המטרייה הצהובה הזאת היא הנמל שחיפשתי" – פסקה 4, מטאפורה (1 לכל אחד; ½ אם חסר סוג האמצעי או מספר הפסקה). הערה: "נדד לאיטו אל הים" (פסקה 5) הוא ים ממשי, לא אמצעי אומנותי. ב (4). בפסקה 3 המספרת חיפשה נמל ולא מצאה (כל החופים תפוסים); בפסקה 4 היא מוצאת אותו: המטרייה של תמר – כלומר החברות – היא המקום הבטוח שחיפשה (2). המטאפורה המורחבת נסגרת: סירת הנייר שאבדה בים הסוער מוצאת נמל, ולכן זה רגע המעבר מבדידות לשייכות – נקודת המפנה (2).

שאלה 12 (4) – מקרה גבולי, בכוונה: שניהם צודקים. מבחינת המבנה זו **מטאפורה**: "הגשם הוא חבר" – השוואה בלי מילת דימוי (2). אבל מכיוון שהגשם מושווה לחבר – לאדם – ניתנת לו תכונה אנושית (חברות, נאמנות), ולכן יש כאן גם **האנשה** (2). מקובל לקרוא לזה "מטאפורה מאנישה". תלמיד שבחר צד אחד ונימק נכון – 3; בחירה בלי נימוק – 1.

שאלה 13 (8) – מחוון לפסקת הניתוח: טענה ברורה שעונה על השאלה (למשל: "האמצעים האומנותיים מראים כיצד המספרת עוברת מבדידות ופחד לשייכות ושמחה") – $\frac{1}{2}$ · דוגמה 1: ציטוט מדויק + מספר פסקה ($\frac{1}{2}$), זיהוי נכון של האמצעי ($\frac{1}{2}$), הסבר הקשר לרגשות ($\frac{1}{2}$) – $\frac{1}{2}$ · דוגמה 2 מסוג אחר של אמצעי – $\frac{1}{2}$ (אם שתי הדוגמאות מאותו סוג – להפחית $\frac{1}{2}$) · ארגון ולשון: משפט סיכום, מילות קישור, לשון תקינה – $\frac{1}{2}$.
זוגות מתאימים לדוגמה: הבניינים בפסקה 1 מול פסקה 5 (האנשה) · האבן מול חלוק הנחל (מטאפורה) · ים סוער/סירת נייר מול "הנמל שחיפשתי" (מטאפורה) · השמיים כמו שמיכה ישנה (דימוי) מול המטרייה כְּשֶׁמֶשׁ (דימוי) · גלגל הצלה (דימוי).

חלק ה – 14 נק'

שאלה 14 (14): לכל אמצעי – 3 נק' (סה"כ 9): צורה נכונה ומסומנת נכון (דימוי – עם מילת דימוי; מטאפורה – בלי מילת דימוי; האנשה – פעולה או תכונה של אדם לדבר שאינו אדם) – 2; התאמה לסיפור ומקוריות – 1. המשכיות (אותן דמויות, אותו עולם, המשך הגיוני של העלילה) – 2 · מבנה ולכידות – 2 · לשון תקינה – 1. אמצעי נכון שלא סומן או סומן באות שגויה – 1 מתוך 2 על הצורה.

בנוס – 5 נק'

כותרת המבוססת על אמצעי מהקטע (למשל "סירת נייר מצאה נמל" – מטאפורה; "שמש באמצע החורף" – מבוסס על הדימוי בפסקה 4; "הבניינים שחייכו" – האנשה) – 2 · זיהוי נכון של סוג האמצעי – 1 · הסבר הקשר לרעיון הסיפור (בדידות ← שייכות, חברות) – 2.

ריכוז האמצעים בקטע (למורה)

דימויים (8): שמיים כמו שמיכה ישנה (1) · התרמיל כאילו היה גלגל הצלה (1) · התלמידים כמו נחל שוצף סביב סלע (2) · החיוך כמו מגדלור על חוף אחר (3) · קול הגשם דומה לתיפוף של אלפי אצבעות (4) · המטרייה כְּשֶׁמֶשׁ קטנה (4) · הרחובות כמו מראות (5) · ענן כדמות כבשה לבנה (5).

מטאפורות (5 + מורחבת): הגעגועים היו אבן כבדה (1) · הרגליים היו עופרת (2) · **מטאפורה מורחבת:** הכיתה ים סוער, המספרת סירת נייר, גלים של צחוק, משבי לחישות, נמל, חופים תפוסים (3) · המטרייה היא הנמל שחיפשתי (4) · האבן הפכה לחלוק נחל (5).

האנשות (5): משאית ההובלה נאנחה (1) · הבניינים הביטו בפנים חתומות ולא אמרו שלום (1) · השער פיהק בשעמום (2) · השמיים התאפקו ופרצו בבכי (4) · הבניינים שטפו את פניהם וחייכו (5).

מקרה גבולי (1): "הגשם הוא חבר ותיק שלי" (5) – מטאפורה מאנישה (ראו שאלה 12).

